

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ТА УКРАЇНИ ПРО АНТИКОНКУРЕНТНІ УЗГОДЖЕНІ ДІЇ

Інститут повітряного і космічного права НАУ

У статті подано порівняльно-правову характеристику законодавства ЄС та України про антиконкурентні узгоджені дії.

Центральним поняттям, що виражає сутність ринкових відносин є поняття конкуренції (*competition*). Конкуренція – це найважливіша ланка всієї системи ринкового господарства. Предметом конкурентного суперництва на ринках є частки ринку, контрольовані тими чи іншими товаровиробниками. Стимулом, що спонукає учасника ринку до конкурентної боротьби, є прагнення перевершити інших. Отже, конкурентна боротьба – це динамічний процес, який сприяє покращенню забезпечення ринку товарами.

Неможливо уявити собі ефективного функціонування сучасного ринку без проведення зваженої політики конкуренції, яка виступає однією з форм державного регулювання ринкових відносин. Ринок за своєю природою є стихійним утворенням, правила якому диктуються переважно двома чинниками – попитом і пропозицією. Історично функція саморегуляції на ринку відбувалася за допомогою конкурентної боротьби між підприємствами, які отримували попит на свою продукцію шляхом поліпшення її якості. Підприємства вдавалися до різноманітніших заходів для того, щоб завоювати споживача на своєму ринку. Це спричиняло завищення цін понад їх ринкову вартість, збільшення товародефіциту, дискримінацію малого та середнього виробника. У регулювання ринкової економіки повинна була втрутитися держава шляхом встановлення обмежень та пільг, виконуючи при цьому суто регуляторну функцію [4].

Про переваги вільного ринку перед ринком, монополізованим державою, вочевидь свідчать факти економічного зростання в державах – членах Європейського Союзу, і не варто нагадувати, які фактори є визначальними для режиму вільної торгівлі. Проте на сьогодні запровадження чітких правил конкуренції на ринку України видається надзвичайно складним, адже процеси приватизації та роздержавлення все ще тривають, українські підприємства ще не свідомо ставляться до умов чесної конкурентної боротьби, багато галузей промисловості дотепер залишаються монопо-

лізованими державою, а їхні правонаступники продовжують практику зловживання монополізованим становищем. Для успішного проведення ринкових реформ дуже важливо усвідомлювати, що мається на увазі під політикою конкуренції та умовами і засадами чесної конкуренції. На сьогодні вихід України на міжнародний ринок, приєднання до Генеральної Угоди з тарифів і торгівлі та Світової Організації Торгівлі, інтеграція до Європейського Союзу (ЄС) є пріоритетними напрямками державної політики.

Для конкурентного права Європейського Союзу характерним є порівняно «м'яке» регулювання монополістичної діяльності. Якщо найстаріше сучасне антимонопольне право – американське – побудоване на принципі заборони монополізації ринку і будь-якої діяльності, що веде до такої монополізації, то норми конкурентного права ЄС не передбачають такої заборони. Конкурентне право ЄС концентрує увагу переважно на антиконкурентних діях фірм. Контроль над структурою ринку, тобто над тим, які частини ринку мають окремі фірми, відіграє в європейському праві найменше значення [5, с. 38].

Така особливість конкурентного права ЄС пояснюється в основному тим, що під час розробки і підписання Римського договору в 1957 р., який заснував Європейське економічне товариство («Спільний ринок»), великими в світі компаніями були, переважно, американські. В інтересах зміцнення позицій в світовій торгівлі європейських фірм країни – учасниці договору були зацікавлені в тому, щоб у рамках «Спільного ринку» існували досить могутні компанії. Ця причина зберігає своє значення і в наші дні, оскільки переважна більшість могутніх корпорацій знаходяться і надалі за межами Європейського Союзу. До них ні поряд із американськими належать також багато японських фірм [6, с. 97].

Правові норми ЄС, що розглядають антиконкурентні дії, містяться, насамперед, у ст. 85 Римського договору, що є своєрідною конституцією. Вони діють і по цей час, але більш детальніше

викладаються в приписах (регламентах) Ради ЄС, яка поряд з Парламентом ЄС є його законодавчим органом. Серед них найбільше значення має припис 17 від 6 лютого 1962 р. – перший регламент по застосуванню статей 85 та 86 договору.

Частина 1 ст. 85 забороняє усі угоди між підприємствами, рішення асоціацій підприємств і просто узгоджені дії, які можуть завдати шкоди торгівлі між державами-членами і мають своєю метою або наслідками по запобіганню, обмеженню або перекручуванню конкуренції в межах ЄС, а саме:

- а) прямо або опосередковано встановлюють ціни купівлі-продажу та будь-які інші умови торгівлі;
- б) обмежують або контролюють виробництво, торгівлю, технічний розвиток або інвестиції;
- в) ділять ринки або джерела постачання;
- г) передбачають застереження до однакових угод з окремими торговими партнерами, ставлячи їх тим самим у невігідні конкурентні умови;
- г) вимагають при укладенні контрактів прийняття іншими сторонами додаткових зобов'язань, які по своїй природі або відповідно до звичаїв торгівлі не мають зв'язку із предметом таких контрактів. Перелік заборон не є вичерпним, і тому Комісія (уряд) ЄС і суди ЄС можуть визнавати антиконкурентними й інші види угод, рішень і дій.

Отже, положення ст. 85 порушуються в тих випадках, коли угоди, рішення та узгоджені дії підприємств відповідають трьом вимогам: 1) має місце змова в будь-якій формі між підприємствами; 2) змова може завдати шкоди торгівлі країн-учасниць; 3) змова має на меті або як наслідок обмеження конкуренції в межах ЄС.

Під угодою розуміють звичайно і насамперед контракти цивільно-правового змісту. І якщо такий контракт передбачає дію, заборонену ст. 85, він відповідно до частини 2 даної статті є недійсним.

Антиконкурентними визнаються і угоди, що не мають форми контракту. Як впливає з матеріалів справи *ACF Chemiefirma NV v. Commission* (1970 р.), сторони уклали договір, що встановлював ціни і квоти на хінін, причому його дія поширювалася на країни, що не входили до складу «Спільного ринку». Але крім того, сторони уклали письмову «джентльменську угоду» щодо застосування такого контракту. Ця угода разом з письмовими і усними контактами сторін була визнана комісією, як такою, що порушує зміст ст. 85 договору.

По іншій справі (*BP Kemi*, 1979 р.) угода, хоча й не була підписана, але виконувалася сторонами і тому також була визнана комісією, позбавленою юридичної сили відповідно до тієї ж статті.

Досить широко тлумачать установи ЄС також і поняття «рішення асоціацій підприємств». У справі *Cementhandelaren v. Commission* (1972 р.) Суд правосуддя ЄС відніс до їхнього числа рекомендації торговельної асоціації, незважаючи на те, що вони були не обов'язковими.

Що стосується «узгоджених дій підприємств», то вищезазначений суд у рішенні в справі *Dyestuffs* (1969 р.) визначив їх як «форму координації між підприємствами, яка, не досягаючи стадії, коли укладається угода, відповідним чином названа, заміняє ризики, породжувані конкуренцією». Тут суд встановив три випадки зростання цін, які були «узгодженими».

Доказами слугували зустрічі виробників барвників та інша інформація. В одному випадку шість із десяти фірм, що забезпечували 85% потреб «Спільного ринку» у барвниках, послали одночасно телекси із вказівкою своїм дочірнім компаніям в Італії збільшити ціни. При цьому вони використали в детальних інструкціях подібні вислови. Узгоджені дії вважаються правопорушенням тільки тоді, коли вони мали як наслідок не короткострокове, а довгострокове підвищення цін. Таке рішення було винесене Комісією по справі *Wood Pulp* (1985 р.).

Навіть угоди між конкурентами про обмін детальною інформацією щодо зміни цін або обсягів виробництва розглядаються як обмеження конкуренції. Але й без формальної угоди правопорушення може мати місце, якщо конкуренти регулярно повідомляють один одному таку інформацію (справа *COBELPA*, 1977 р.).

Стаття 85 забороняє угоди, рішення і дії, які можуть завдати шкоди торгівлі між країнами ЄС. Як пише проф. В. Колах, «концепція торгівлі дуже широка і містить у собі всю господарську діяльність, що відноситься до товарів і послуг, навіть право торговця одного з держав-членів починати підприємницьку діяльність в іншій державі» [7, с. 34].

Питання про заподіяння шкоди торгівлі в рамках «Спільного ринку» виникало у справі *Consten and Grundig v. Commission*, рішення по якому Суд правосуддя виніс в 1966 р. Відповідно до матеріалів цієї справи, німецька компанія «Грюндиг» домовилася із французькою фірмою «Констан» про те, що остання буде її єдиним посередником у Франції. Компанія зобов'язалася не поставляти туди своєї продукції нікому іншому, а фірма – не торгувати у Франції продукцією конкурентів «Грюндиг», сприяти продажу її продукції, забезпечувати післяпродажне обслуговування, робити прогнози ринку і т. д. Як вказав суд, контракт між «Грюндиг» і «Констан», не дозволяючи ін-

шим підприємствам ввозити продукцію «Грюндиг» у Францію і забороняючи «Констан» експортувати цю продукцію в інші країни «Спільного ринку», безперечно, спричиняв шкоду торгівлі між державами-членами.

Навіть господарська діяльність, обмежена рамками однієї країни, може бути визнана установами ЄС такою, що наносить шкоду, торгівлі між країнами – членами Союзу. Таку позицію зайняв, зокрема, в 1972 р. Суд правосуддя в справі *Vereeniging van Cementhandelaren v. Commission*. Позивач, голландська комерційна асоціація, членами якої була більшість посередників у торгівлі цементом у Нідерландах, рекомендувала ціни продажу цементу в цій країні. Асоціація стверджувала, що, оскільки її рекомендації не мають відношення до вивозу цементу за кордон, не могло бути й мови про «заподіяння шкоди торгівлі між державами-членами». Однак суд не погодився з такою аргументацією, вказавши, що рішення асоціації мають своїм наслідком «відновлення поділу ринків на національній основі, створення тим самим перешкод міждержавному господарському взаємопроникненню, що передбачає договір, і охорону національного виробництва».

Угода, рішення або дія стає правопорушенням, якщо воно підпадає під третю умову ст. 85, а саме: «має своєю метою або наслідком усунення, обмеження або перекручування конкуренції в межах «Спільного ринку». Комісії достатньо довести лише щось одне, щоб правопорушення було визнано.

По раніше згаданій справі *Consten and Grundig v. Commission* мало місце не тільки заподіяння шкоди торгівлі в межах «Спільного ринку», а й те, що мета угоди між обома компаніями визначалася як антиконкурентна. Конкуренція обмежувалася положеннями цієї угоди про винятковість (ексклюзивність): «Грюндиг» не повинна була постачати своєю продукцією нікого, крім «Констан», а остання зобов'язувалася не торгувати продукцією конкурентів німецької компанії.

При оцінці антиконкурентних наслідків угод, рішень і дій підприємств установи ЄС повинні, відповідно до рішення Суду правосуддя в справі *La Technique Miniere v. Maschinenbau* (1966 р.), проаналізувати їх як з правової, так і з господарської точок зору, зокрема вивчити стан відповідного ринку; походження і кількість продукції (повністю або частково), на яку поширюється угода, виявити чи поодиноке воно або – із серії угод, проконтролювати строгість застережень, спрямованих на охорону виняткового посередництва і т. д.

Наслідки обмеження конкуренції повинні бути

помітні, відчутні. З метою роз'яснення приписів «про відчутність» наслідків Комісія ЄС сформулювала в 1970 р. вказівки по малих угодах. Так, не переслідуються угоди, дії яких поширюються на товари і послуги, що становлять не більше 5% усього ринку подібних товарів і послуг, і в яких беруть участь підприємства із загальним річним товарообігом, що не перевищує 200 млн європейських валютних одиниць.

Але в деяких випадках положення ч. 1 ст. 85 Римського договору не застосовуються. Вони перераховані в частині 3 даної статті, що допускає як індивідуальні, так і колективні винятки. Так, положення частини 1 можуть бути оголошені в якості незастосовних щодо:

– будь-якої угоди або категорії угод між підприємствами;

– будь-якого рішення або категорії рішень асоціацій підприємств;

– будь-якої узгодженої дії або категорії узгоджених дій, які допомагають поліпшенню виробництва або розподілу товарів чи технічному або господарському прогресу, одночасно забезпечуючи споживачам справедливу частку підсумкових благ і які:

(а) не накладають на відповідні підприємства обмежень, не потрібних для досягнення зазначених цілей;

(б) не надають таким підприємствам можливість усунення конкуренції відносно істотної частини відповідної продукції.

Спочатку Комісія ЄС була вправі робити винятки тільки в індивідуальному порядку, але в 1965 р. Рада ЄЕС приписом 19/65 делегувала їй повноваження встановлювати колективні винятки для угод, що передбачають виключні права на розподіл і покупку продукції, на ліцензування прав інтелектуальної власності.

До 1990 р. комісія представила сім групових винятків загального застосування і особливі вилучення для автотрощного, морського і повітряного транспорту. Передбачалося також дати їй повноваження на надання винятку для страхової справи. Число індивідуальних винятків було невелике.

Свого максимуму (десяти) воно досягло в 1988 р. Особливі винятки надаються комісією звичайно на обмежений період часу [6, с. 101].

В Україні так само як й у ЄС, питання захисту економічної конкуренції стали предметом конституційного регулювання. Відповідно до ст. 42 Конституції України, «держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності; не допускаються зловживання монополієм становленням на ринку, неправомірне обмеження кон-

курентції та недобросовісна конкуренція; види і межі монополії визначаються законом» [1].

Докладніші норми конкурентного права, у тому числі і по антиконкурентних діям, містяться саме в Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. [2].

У частині 1 ст. 6 Закону зазначено, що антиконкурентними узгодженим діями є узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції. При цьому антиконкурентними узгодженими діями, зокрема, визнаються узгоджені дії, які стосуються:

- 1) встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;
- 2) обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- 3) розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;
- 4) спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- 5) усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- 6) застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невідгідне становище в конкуренції;
- 7) укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торго-

вими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;

8) суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин (ч. 2. ст. 6 Закону).

Також антиконкурентними узгодженими діями вважається вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності) (ч. 3 ст. 6 Закону).

Оскільки в частинах 2 та 3 ст. 6 Закону перелік конкретних видів порушень не має вичерпного характеру і має допоміжне значення стосовно загальної заборони, зазначеної в ч. 1 ст. 6 Закону, органи Антимонопольного комітету України не зв'язані у своїх діях цим переліком [8, с. 47]. Саме тому даний документ є фактично узагальненням досвіду країн ЄС та інших держав, які залучилися до антимонопольного регулювання раніше України.

Таким чином, як бачимо, аналіз законодавства ЄС і України про антиконкурентні дії, а також адміністративної і судової практики введення його в життя дозволяє зробити висновок про те, що Україна стала на шлях, прокладений її попередниками, прийняла законодавчі норми, що враховують їхній досвід і особливості свого політичного та господарського становища, має достатній законодавчий матеріал для успішного виконання закону про конкуренцію.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
3. Бірюков О. Банкрутство як важливий елемент справедливої конкуренції // Юридична газета. – № 14(50) – 2005. – С. 11. – Лип.
4. Пендак А. Порівняльний огляд законодавства ЄС та законодавства України в сфері конкуренції // <http://www.google.com.ua>
5. Boner R., Krueger R. The Basics of Antitrust Policy. A Review of Ten Nations and the European Communities. Wash., 1991. – P. 38
6. Нукеров Г. И. Законодательство США, ЕС и России об антиконкурентных соглашениях // Государство и право. – 1999. – С. 91-103.
7. Korah V. An Introductory Guide to EEC Competition Law and Practice. Oxford. 1990. – P. 34.
8. Каутанов О. Види антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 8. – С. 47-50.

А. А. Гелич, Ю. А. Гелич

Сравнительно-правовая характеристика законодательства ЕС и Украины о антиконкурентных согласованных действиях.

В статье авторами осуществляется сравнительно-правовая характеристика законодательства ЕС и Украины об антиконкурентных согласованных действиях.